

Войнич Етель Ліліан

Біографія

ВОЙНИЧ, Етель Ліліан (Voynich, Ethel Lilian — 11.05.1864, Корк, Ірландія — 28.07.1960, Нью-Йорк) — англійська письменниця. Народилася в сім'ї відомого математика Джорджа Буля, який помер, коли майбутній письменниці було всього декілька місяців. Її виховувала матір. Войнич здобула добру освіту: навчалася в Берлінській консерваторії і водночас слухала лекції зі слов'янської філології. Повернувшись в Англію, зблизилась із російськими революціонерами-народниками, які проживали в Лондоні в еміграції. У 1887—1889 рр. жила в Росії в сім'ї народовольців Караулових, вдосконалюючись у російській мові і водночас здійснюючи зв'язок між російською революційною громадськістю на батьківщині та в еміграції. У 1892 р. вона вийшла заміж за польського революціонера Михайла Войнича, який втік за кордон із сибірського заслання. Другу половину життя провела в Америці, куди переселилась разом з чоловіком в 1920 р. Померла у віці 96 років, переживши наприкінці життя злет письменницької популярності.

Літературну діяльність Войнич розпочала як перекладач російських письменників англійською мовою. У її перекладах в Англії 90-х рр. виходили друком твори В. Гаршина, М. Гоголя, О. Островського, Ф. Достоевського, М. Салтикова-Щедріна.

Друга половина 90-х років стала також початком оригінальної письменницької діяльності В. Завершений нею в 1895-му і опублікований у 1897 р. роман "Овід" ("The Gadfly") став її першим і безумовним тріумфом не тільки на батьківщині, а й інших країнах Європи та світу. Це справді твір неординарний і навіть унікальний за своїми поетичними якостями. Було б надто явним спрощенням трактувати його однозначно як гімн революційній непохитності героя, хоча, зрозуміло, ця тема є в ньому однією з лейтмотивних. Не все так однозначно просто і з антирелігійною, вірніше, — з антицерковною його спрямованістю. Справжній його пафос багатший, багатогранніший, діалектичніший. В один тугий клубок сплітається в романі пристрасне волелюбство героя та його непохитність як революційного борця з цілим комплексом особистих почуттів і стосунків.

Дія роману відбувається в Італії в період 30—40-х років XIX ст., коли в країні розгортався могутній національно-визвольний рух проти феодальної роздробленості й австрійського гніту. Починається вона в Пізі у 1833 р. Його герой юний Артур Бертон, англієць по матері та італієць по батькові, студент місцевого університету, ділить жар свого серця поміж своїм духовним і фактичним батьком падре Монтанеллі, на цей час скромним каноніком, ректором духовної семінарії, своєю подругою з дитинства Джеммою (Дженніфер) Воррен та Італією, яку він хоче бачити вільною і квітучою республікою. Ставши членом таємного товариства "Молода Італія" і знайшовши у Джеммі товариша по боротьбі, він мріє про те, щоб залучити до неї свого падре. Але Монтанеллі, незважаючи на свою доброту і м'якість, — людина, безмежно віддана своїй

вірі. За інших обставин Артур, котрий успадкував цю рису його характеру, міг би стати його послідовником. Але Артур-Овід і падре опиняються на різних полюсах у реальному протистоянні суспільних сил.

Початком їхньої спільної драми стає зрада з боку церкви, жертвою якої є Артур. Порушуючи таємницю сповіді, священник Карді, який змінив відкликаною Ватиканом Монтанеллі і сам напросився бути сповідником Артура, виказує його та його товаришів поліції. Після арешту, ув'язнення, допитів і звільнення на нього чекає зневага друзів — вважаючи його зрадником, Джемма дала йому ляпаса. Все це породжує в душі Артура бурю, яка розтрощує колишні моральні цінності. Він залишає Монтанеллі записку, в якій із юнацьким максималізмом заявляє: "Я вірив у вас як у Бога. Але Бог — це ідол, якого можна розбити молотком, а Ви брехали мені все життя". Інсценувавши після цього самогубство, він, найнявшись на корабель, відплив у Південну Америку, щоб знову з'явитися в Італії через 13 років скаліченою, але духовно не зламану людиною.

Дія основної частини роману розгортається у Флоренції та Брізігеллі в 1846 р. Достовірно відтворюючи історичні реалії епохи, називаючи імена справжніх організаторів і учасників визвольної боротьби, Войнич провідну роль залишає за своїми вигаданими персонажами. Артур Бертон, ревно оберігаючи таємницю свого минулого, виступає тут під іменем Феліче Рівареса, відомого публіциста, а також під псевдонімом Овід. Колишній падре Монтанеллі, тепер впливовий кардинал і єпископ Брізігеллі, для Овода — найбільший ідейний ворог. Він плекає у душі ненависть до нього, продовжуючи водночас любити в ньому наставника і друга своєї юності. Заарештований у Брізігеллі під час операції з доставки зброї повстанцям, Овід потрапляє у в'язницю. Монтанеллі, від якого залежить доля в'язня, намагається врятувати йому життя, переконуючи відмовитись від подальшої боротьби, але Овід залишається непохитним. їхня драма полягає у неможливості кожного зрадити свою віру. Овода розстрілюють, а незабаром помирає і Монтанеллі.

Гранична емоційна напруга роману, в якому відображена юність письменниці, її захопленість ідеями визвольної боротьби, шляхетність почуттів героїв, романтичний ореол над їхнім теперішнім і минулим, постійна втаємниченість — ось ці якості, які роблять його таким привабливим для читачів. Від часу його виходу він неодноразово виходив друком різними мовами світу, кілька разів його інсценізували. На його основі була написана опера А. Е. Спадавеккіа.

Услід за "Оводом" Войнич написала ще декілька романів, основною темою яких є боротьба людини за свою і загальну свободу. У романі "Джек Реймонд" ("Jack Raymond", 1901) йдеться про юнака, якого виховує безсердечний дядько-вікарій. Звинувачений у провині, якої він не вчинив, герой з честю витримав випробування, які випали на його долю. Добрим другом юнака стає матір його шкільного товариша Тео — Єлена Мирська, вдова загиблого революціонера. Ключовим у романі є епізод із дитинства героя: вимінявши на взятий у дядька ніж пійманого дрозда в одного зі своїх однолітків, Джек відпустив його на волю. Для Єлени Мирської цей вчинок дорівнює подвигу її чоловіка — один дав свободу птахові, інший боровся за свободу свого народу.

Найбільш автобіографічним з-поміж усіх творів Войнич є роман "Олівія Летам" ("Olive Latham", 1904). У ньому йдеться про освічену англійську дівчину, яка пов'язала свою долю з діячами російського та польського революційного руху. У першій частині роману дія в основному відбувається в Росії, куди Олівія приїхала доглядати свого хворого нареченого — "нігіліста" Володимира Дамарова. Його арешт і загибель змушують її терміново повернутися в Англію. У другій частині роману героїня знаходить щастя з другом Володимира — Каролем Славчинським, який емігрував в Англію.

У романі "Перервана дружба" ("An Interrupted Friendship", 1910) В. знову повертається до свого улюбленого героя — Овода. Тут йдеться про його пригоди в Південній Америці та дружбу з одним із членів французької етнографічної експедиції Рене Мартелем. Після повернення експедиції у Францію третьою особою у цьому союзі стає сестра Рене — Маргарита. Овід, названий тут Феліксом Ріваресом, викликає у неї глибоке почуття. Проте її зізнання призводить до розриву Фелікса з братом і сестрою. Причиною його вчинку є їхня необережна причетність до таємниці його минулого. Як для Маргарита, так і для Рене його відхід і загибель — непоправна і незабутня втрата. Невипадково в епізоді роману, датованого вже 1870 р., Рене намагається застерегти свого сина Моріса: "Якщо ти колись... зустрінеш когось із тих поодиноких людей, котрі сяють поміж нас, наче дивовижні зорі... спробуй не забути, що знати таких людей велике щастя, але любити їх небезпечно".

Услід за публікацією цього роману Войнич на цілих 30 років відійшла від літератури. Це були роки війни та революції, роки переїзду у США, де у 1930 р. помер її чоловік. Музикант за освітою, вона писала в ці роки музику. Але у 1940 р. Войнич ще раз звернулася до свого улюбленого героя і написала повість про англійських предків Артура-Овода. Так вийшов друком її останній роман "Скинь взуття своє" ("Put off Thy Shoes"). Головною героїнею цього роману стала прабабуся Овода — Беатриса Ріверс-Телфорд, жінка надзвичайної духовної сили, якій не дано було, проте, спізнати щастя кохання — перешкодили цьому прищеплені їй з дитинства пуританські погляди та забобони. Проте кохання стане долею її дочки Гледіс і вихованого нею сина бідного рибалки, котрий колись врятував її дітей, Артура Пенвірна: у фіналі роману вона благословляє їхній шлюб. Незабаром у них народилася і друга Гледіс — матір Артура-Овода.

У 1895 р. Войнич приїздила у Львів, де познайомилася з І. Франком і М. Павликом. Опанувавши українську мову, на поч. 90-х рр. почала перекладати українські народні пісні ("Ой горе тій чайці" та ін.), твори Т. Шевченка. У 1911 р. у Лондоні в її перекладі вийшла збірка поезій Кобзаря "Шість ліричних віршів" з написаними Войнич передмовою та нарисом життя і творчості Т. Шевченка. У 1981 р. на Київській кіностудії ім. О. Довженка було створено трисерійний телефільм "Овід", відзначений Державною премією УРСР ім. Т. Шевченка (1982). Українською мовою окремі твори Войнич переклали М. Лисиченко та М. Рядова.

М. Воропанова